

RAPPORT

Eldre sørsamers opplevelse av å være gammel

Tove Mentsen Ness
Ove Hellzen

Høgskolen i Nord-Trøndelag
Rapport nr 78

Steinkjer 2011

Eldre sørsamers opplevelse av å være gammel

Tove Mentsen Ness
Ove Hellzen

Høgskolen i Nord-Trøndelag
Rapport nr 78
ISBN 978-82-7456-640-8
ISSN 1504-7172
Steinkjer 2011

Høgskolen i Nord-Trøndelag utgir følgende publikasjonsserier: Rapport, Utredning, Arbeidsnotat og Kompendium

HiNT-Rapport forbeholdes publisering av forskningsarbeider som utgår fra HiNTs fagmiljøer. Rapportene skal fagfellevalueres på faglig og formelt grunnlag før publisering.

Se: http://www.hint.no/hint/fagportal/bibliotek/hint_publicasjoner

Rettighetshaver
Høgskolen i Nord-Trøndelag

Tilgjengelighet
Åpen

Publiseringstype
Digitalt dokument (pdf)

Redaksjon
Hovedbibliotekar

Kvalitetssikret av
Kenneth Asplund, professor i hälsovetenskap, Mittuniversitetet, Sverige (ekstern)

Nøkkelord: eldre, sørsamer, erfaringer, langtidssyke, omsorgstjenester, hjemmebaserte tjenester, helsetjenester

Key words: elderly, content analysis, south-sami, experience, long time illness

Opplysninger om publikasjonsserien fås ved henvendelse HiNT:
Biblioteket Steinkjer, Postboks 2501, 7729 Steinkjer, tlf. 74 11 20 65 eller post:
bibsteinkjer@hint.no eller hovedbibliotekar@hint.no

Innhold

1	Sammendrag	4
2	Innledning.....	4
3	Bakgrunn	4
3.1	Hensikt.....	6
3.2	Etiske overveielser.....	7
4	Data og metode.	7
4.1	Datainnsamling.....	8
4.2	Innholdsanalyse.....	8
5	Resultat.....	9
5.1	Barndom.....	10
5.1.1	Familieliv.....	10
5.1.2	Skolegang.....	12
5.1.2.1	Finnemisjonens skole:	12
5.1.2.2	Lokale skolen:.....	12
5.1.3	Møte med samfunnet utenfor.....	14
5.2	Kultur.	15
5.2.1	Om å være same.....	16
5.2.2	Sørsamisk språk.....	18
5.2.3	Kjønn.....	20
5.3	Alderdom.	20
5.3.1	Om å være gammel.....	20
5.3.2	Savn.....	22
5.3.3	Ensomhet.	22
5.3.4	Dagen i dag.	23
5.4	Helse - og sosialtjenestene.....	24

5.4.1	Trygghetsalarm.....	24
5.4.2	Leger.....	25
5.4.3	Hjemmehjelpen.....	25
5.4.4	Hjemmesykepleie.	26
5.4.5	Tid.....	27
5.4.6	Krever lite.	29
5.4.7	Tjenesteyters egenskaper.	30
6	Drøfting.....	31
6.1	Sørsamen.	32
6.2	Helse- og sosialtjenester.	35
7	Forslag til videre forskningsprosjekt.	39
	Litteraturliste:.....	41

1 Sammendrag

Hensikten med prosjektet har vært å beskrive erfaringer fra å leve som eldre sørsame, når en mottar hjemmebaserte tjenester. Målet med prosjektet har vært å få en øket forståelse for hvordan det oppleves å være eldre sørsame. Informantene i prosjektet har fortalt om sin barndom og skolegang, som nå er historie. Informantene har vokst opp i en tid hvor flere av dem ikke har blitt sett på som en del av samfunnet på lik linje med andre. De har gjennom et langt liv lært seg å være takknemmelige for det de mottar. En informant sa i et intervju; "En har lært seg å være fornøyd fra en var baby". På bakgrunn av dette er deres historie fra barndom og skolegang blitt tatt med i rapporten, nettopp for å vise informantenes holdninger til å motta hjemmebaserte tjenester. Sørsamene er tospråklige, så i møtet med helse - og sosialtjenestene har de ikke problemer med å forstå eller bli forstått. Informantene forteller at problemet oppstår når de møter utenlandske leger som ikke forstår eller snakker godt nok norsk. Rapporten viser at de fleste informantene opplever å ha et godt liv som eldre sørsame, og at de i hovedsak er meget godt fornøyd med tjenestene de mottar. Så selv om nasjonale føringer legger til rette for at eldre sørsamer skal få de tjenestene de mottar tilrettelagt i forhold til sørsamisk kultur, så er det ikke dette de selv forventer. De ønsker å bli behandlet på lik linje med andre.

2 Innledning

I følge Stortingsmelding nummer 28 (2007-2008), "Samepolitikken", så har Regjeringen som mål at befolkningen skal ha likverdige tilbud av helse- og sosialtjenester uavhengig språklig og kulturell bakgrunn. Likverdig helse- og omsorgstjenester forutsetter at den samiske befolkningen blir møtt av personell med kompetanse i samiske språk og kultur. Tidligere brukerundersøkelser utført av Senter for samisk helseforskning (SAMINOR), viser at mennesker med samisk bakgrunn er misfornøyd med språkkompetansen hos helsepersonell, særlig legene. Funnene understreker at tolk er en nødløsning, og at den samiske befolkningen derfor er mindre fornøyd med helsetjenestene de mottar (Beretning for årene 2001-2006).

3 Bakgrunn

I Norge, på samme måte som i Sverige, praktiserer man ikke hjemme det man snakker om utenlands. Norge har innlemmet Menneskerettighetene og retten til helse

i den internasjonale politikken, og arbeider også med å få utviklingslandene til å ta Menneskerettighetene og retten til helse på alvor. På dette området er Norge blant de ledende i verden. Til tross for dette har man ikke vært konsekvent med å innføre at alle har rett til best mulig hjelp på hjemmeplanet, noe som spesielt gjelder urbefolkningen. Urfolks rettigheter er i folkeretten beskyttet av ulike rettslige instrumenter som delvis eksplisitt omhandler urfolk. I Norge har man gjennom den såkalte menneskerettighetsloven inkorporert noen av de store menneskerettighetskonvensjonene som en del av norsk lov. Denne loven dekker blant annet den internasjonale konvensjonen om sivile og politiske rettigheter.

Den sørsamiske befolkningen er en minoritetsgruppe innenfor den norske samepopulasjonen og lite har blitt skrevet om dem og deres kultur. Den norske sørsamiske befolkningen beregnes til omkring 1500 personer, hvorav majoriteten lever sør for Saltfjellet i Nordland, i Nord-Trøndelag, og i reindriftsområdene i Sør-Trøndelag og Hedmark ned til Elgå.

Den sørsamiske befolkningsgruppen karakteriseres framfor alt av stor variasjon, derfor må sørsamene møtes individuelt med dette som utgangspunkt og ikke som en stigmatisert gruppe (*cf.* Tajfel, 1982). Mange sørsamer kan fortelle om det motsatte; de opplever at de møter liten kulturell forståelse fra det norske samfunnet, noe som leder til en følelse av maktløshet og utrygghet i relasjonen med den kommunale helse- og sosial tjenesten (Hedlund & Moe, 2000). Til tross for dette har den kommunale tjenestesektoren vist liten eller ingen interesse i å øke kunnskapen om sørsamisk kultur (Hedlund & Moe, 2000).

Generelt så er det en mangel på kunnskap om samisk kultur innen kommunal helse- og sosial tjenesten. For den sørsamiske befolkningen innebærer dette et tosidet problem; for det første, må de kjempe mot en generell mangel på kunnskap om samer og samisk kultur og for det andre for forståelsen av at det å være sørsame innebærer å tilhøre en minoritet innenfor minoriteten (Magga, 2007). Det siste problemet innebærer også at det finnes andre krav og problemstrategier relatert til sørsamene som ikke kan ses i nordsamiske områder. Eksempelvis så utgjør språket hovedproblemet i de nordsamiske områdene i relasjon til kontakten med helse- og sosial tjenesten. For sørsamene er språket ikke et problem siden samtlige sørsamer

snakker godt eller tilfredsstillende norsk. I stedet er hovedproblemet for sørsamegruppen deres tapte tradisjoner (Hedlund & Moe, 2000).

I sin avhandling intervjuet Alex (2007) 9 samekvinner, og de viste til posisjonen mellom å leve bikulturelt, og samtidig leve som likestilt kvinne i en kultur som domineres av mannlige reineiere. Alex (2007) påpeker at hennes funn viser at det er behov for å forske mer på hvilken betydning dette får for møtet mellom pasienter og pleiere, sett i lys av den som mottar tjenester. Dette nettopp på bakgrunn av at pasienter og hjelpere konstruerer like eller ulike kvinneligheter og mannligheter. Dette for å kunne se om dette kan ha betydning for de tjenestene som eldre tilbys i sine hjem. Alex (2007) påpekte at hennes forskning har vært et forsøk på å belyse/ problematisere eldre menneskers fortellinger om sine liv i et kjønns og etnisitetsperspektiv, men at mer forskning trengs for å utvide dette perspektivet ytterligere.

Det er gjort lite forskning på sørsamer, og da særlig i forhold til det helsemessige perspektivet, viser til Hedlund og Moe (2000) og Eira Åhren, I M (2008). Dette gjorde at Senter for omsorgsforskning søkte midler fra Sametinget for å få gjennomført en pilotstudie for å utvide dette perspektivet.

3.1 Hensikt.

Det er viktig at samiske eldre utenfor de kjernesamiske områdene får bo der det jobber personale med kjennskap til samisk kultur. I denne sammenhengen er det viktig at gamle samer får fortelle om hvordan de opplever det å være gammel i Norge i dag.

Gjennom intervjuer kan eldre samer dele og fortelle sine unike opplevelser og på denne måten hjelpe til med å øke forståelsen og betydningen av så vel etnisitet som alder. Å la personer få sin stemme hørt, personer som fram til nå har vært tause (Wuest 1995) er en av utgangspunktene for vår studie. Derigjennom blir hensikten for studien å utforske hvordan eldre samer forteller om sitt liv og sine opplevelser av å bli gammel som sørsame. Slik at hensikten i denne studien er å beskrive erfaringer fra å leve som eldre sørsamisk mann eller kvinne, når den eldre mottar hjemmebaserte tjenester. Hvordan er deres erfaringer?

3.2 Etiske overveielser.

All deltagelse i studiene har vært frivillig. Det ble innhentet informert samtykke fra samtlige deltagere, så vel muntlig som skriftlig. Intervjuene ble kodet og transkribert og konfidensialitet garanteres gjennom at data ble forandret slik at ingen av deltagerne kan identifiseres i sluttrapporten. Det ble søkt tillatelse til å gjennomføre studien hos Regional Etisk Komité og ble meldt fra til NSD før studiens påbegynnelse. Det er ingen koblinger mellom forskere og informanter. For å minske risikoen for at informantene skal kjenne seg krenket av de nærgående spørsmålene, ble samtlige intervjupersoner informert om at de når som helst under studien kunne avbryte sin deltagelse i studien.

4 Data og metode.

Det ble valgt en kvalitativ design på studien. Informantene var fra hele det sørsamiske området, region Nord (Saltfjellet i Nordland til fylkesgrensa mot Nord Trøndelag), region Midt (Hele Nord Trøndelag) og region Sør (Meråker i nord til Engerdal i sør). I Sametingets valgmanntall (oversikt 300310) var det registrert 884 personer i Sørsamisk valgkrets.

Informantene ble intervjuet uavhengig av bosted i det sørsamiske området. En av informantene bor på den svenske siden av grensen, mens de andre bodde på norsk side.

Totalt ble fire menn og syv kvinner intervjuet. Alle bodde alene i egen bolig, bortsett fra en informant som bodde sammen med sin ektefelle. En informant er intervjuet to ganger, de andre en gang. Ti av informantene har eller har hatt hjemmebaserte tjenester, men alle informantene har hatt erfaringer med helse og sosialtjenester i kommune og fylke. De fleste kvinnene var over 80 år, den yngste var 79 og den eldste var 88. Mennene i studien var noe yngre, den yngste 71 og den eldste 74.

For å få tilgang til de ulike informantene er det benyttet en "mellommann" som var tilknyttet Sametinget. Personen ble kontakt innad i samemiljøet, som bidro med flere informanter, samt var deltagende på to av intervjuene. Forskeren har i tillegg hatt kontakt med hjemmebaserte tjenester i de fleste kommunene i det sørsamiske området, som også har bidratt til informanter til prosjektet.

4.1 Datainnsamling.

Datainnsamlingen har skjedd gjennom semi- strukturerte intervju (Patton 2002), som ble tatt opp på bånd, og ble direkte skrevet ut etter intervjuene. Informantene valgte selv hvor intervjuet skulle gjennomføres. Intervjuene har hatt en lengde på mellom 65 og 176 minutter. Gjennomsnittelig intervjulengde var på 116 minutter. Det ble valgt en induktiv tilnærming til intervjuene, dette på bakgrunn av at det er gjort lite forskning på sørsamer tidligere, og samtidig trengs mer forskning på området. Marshall og Rossman (2006) viser til Patton (2002), som beskriver induktiv tilnærming i analysen som å oppdage mønster og tema i dataene.

Informantene fortalte fritt med utgangspunkt i følgende spørsmål:

- Fortell om dine opplevelser av å være mann/kvinna i den samiske kulturen
- Hvordan er det å være gammel sørsame i dag?
- Hvordan ser du på den service som helse og sosialtjenesten tilbyr?

Det ble tilstrebet åpenhet i intervjuene og informanten ble oppmuntret av intervjupersonen til å utgreie om spesifikke situasjoner og reflektere omkring sine følelser, tanker og handlinger (Drew 1993). Informantene oppmuntres til å utvikle sine fortellinger med spørsmål som: "hvordan kjente du da?", "hva skjedde?", "hvordan tenkte du da?", "fortell mer" og "kan du gi flere eksempler".

4.2 Innholdsanalyse.

Analysen er gjort i tre steg. Dette for å kunne favne livserfaringen som de eldre sørsamene har fått gjennom et langt liv. Utskriften fra intervjuene har blitt analysert ved manifest innholdsanalyse, som er inspirert av Graneheim og Lundman (2003). Manifest innholdsanalyse beskriver kun de åpenbare og synlige komponenter, men likevel poengterer Graneheim og Lundman (2003) at manifest innholdsanalyse handler om tolkning, selv om den ikke har lik grad av grad og dybde som latent innholdsanalyse. Downe- Wamboldt (1992) viser til Fields og Morse (1985) som beskriver manifest innholdsanalyse som en sjekk for spesifikke forekomster innenfor kategorier. Downe- Wamboldt (1992) poengterer at manifest innholdsanalyse kan sies å være empirinær, og dermed uten for mye tap av pålitelighet. Baxter (1994) påpeker at manifest innholdsanalyse ikke blir så opplysende som den fortolkende innholdsanalysen. Likevel poengterer Graneheim og Lundman (2003) at både

manifest og latent innholdsanalyse handler om tolkning, men at tolkningene varierer i dybde og grad av abstraksjon.

Stegene i analysen:

1. Først ble råmaterialet lest flere ganger, dette for å bli kjent med teksten, og gjøre en preliminær tolkning av den. En helhet og forståelse av de eldre sørsamers liv vokste frem ved gjennomgang av teksten.
2. Med utgangspunkt i den preliminnære tolkningen ble det gjort en manifest innholdsanalyse for å få tak i tekstens mening. Teksten ble så delt inn i meningsenheter, før den så ble kondensert. Neste steg ble å benytte kategorier for å dele opp teksten ytterligere, via subkategorier. Gjennom innholdsanalysen ble teksten kritisk vurdert, dette for å verifisere den naive lesningens forståelse.
3. I siste steg vokste en dypere forståelse av teksten frem, og hva den egentlig inneholdt. Denne er på bakgrunn av den naive lesningen, forfatterens forforståelse, innholdsanalysen samt fra litteratur.

Rapportens første forfatter (TMN) analyserte data, mens forfatterens andre forfatter (OH) leste tekstmaterialet for å vurdere analysens gyldighet, pålitelighet og overførbarhet. Her ble tolkningen diskutert før konsensus ble oppnådd (Patton 2002).

5 Resultat.

Etter gjennomgang av intervjuene flere ganger oppstod fire hovedkategorier, via subkategorier. Disse var barndom, kultur, alderdom og helse - og sosialtjenestene. Tre av kategoriene var preget av spørsmålsstillingene til informantene. Under barndom kom: Familieliv, skolegang som igjen inneholdt Finnemisjonens skole og den lokale skolen. Siste subkategori under barndom ble; møte med samfunnet utenfor. Under kultur kom: Om å være same, sørsamisk språk og kjønn. Under alderdom kom: Om å være gammel, savn, ensomhet og dagen i dag. Under Helse og sosialtjenester kom: Trygghetsalarm, leger, hjemmehjelpen, hjemmesykepleie, tid, krever lite og tilslutt tjenesteyters egenskaper.

Alle informantene har levd et langt liv, og alle forteller om sine liv fra de er små og frem til i dag, som eldre sørsamer. De forteller om samfunnet de opplevde som små, og samfunnet de nå opplever som eldre og i behov for hjelp. De forteller om hvordan de hadde det innad i sørsamemiljøet og hvordan de har blitt møtt av samfunnet forøvrig, både av enkeltpersoner og av storsamfunnet. De tar oss med på en reise i tid, og forteller om en utvikling som de har vært med på, både innad og utenfor sørsamemiljøet.

Alt materiale som fremkom under intervjuene har ikke vært relevante for problemstillingene, og disse er fjernet fra resultatet. Alle sitat benyttet i resultatdelen er skrevet om til bokmål, dette for å ivareta anonymiteten til informantene.

5.1 Barndom

Alle informantene ble spurt om sine opplevelser av å være mann/ kvinne i den samiske kulturen. De fleste av informantene valgte da å fortelle om egen barndom og oppvekst innad i samemiljøet, men fortalte også om hvordan de ble møtt av samfunnet for øvrig, og da særlig i forbindelse med skolegang. Dette har jeg valgt å ha med i rapporten, da dette er viktig å belyse både i forhold til informantenes alderdom og møte med helse og sosialtjenestene i eldre år.

5.1.1 Familieliv.

De fleste informantene har vokst opp i familier som har drevet med rein, mens andre har vokst opp på et småbruk/gård. Noen har erfaringer fra begge deler. De fleste fedrene har drevet med rein, mens noen få av informantene har vokst opp med en far som i tillegg til småbruk har arbeidet både i gruve og på jernbanen. Mange forteller om primitive, enkle, men gode og fornøyde liv.

”Det var ei herlig oppvekst, vi bodde jo i gamle. Ja det var fint der om sommeren. Vi bodde jo delvis i gamle om vinteren og. Vi gjorde det. Badet så mye vi ville i elvene og. Tykke slekta rundt oss”.

De fleste beskriver at de savner barndommen, og at de ser tilbake på den som en barndom fylt med mange gode minner om samhold og nærhet til sin familie. Likevel er det en informant som nevner at vedkommende var lei av å være fattig og bo primitivt, og at en kanskje skjemtes av og til over å være same og ha så dårlig råd.

Noen informanter forteller at de flyttet opp til fjellet og bodde i gamle på somrene, og forteller om gleden ved å flytte opp til veiløst land. Samtidig som de grudde seg til å flytte ned til bygda når det ble høst og vinter for å begynne på skolen.

”Flyttet opp til fjells og bodde i kåte om sommeren og ja, men vi hadde et veldig godt forhold til folket i bygda, det har vi hatt hele tiden”.

”Det å få flytte opp til fjells, det lengtet vi etter, og hva vi gruet oss til å gå ned da når skolen skulle begynne”.

”Det var vakkert hjemme. Åhhhh, slike fine fjell. Det var så vakkert”.

En informant forteller om tiden i skogen med faren om dagene, og gleden ved å komme hjem til småbruket om kvelden og lukte at nå ble det mat. Se moren som sto ved kjøkkenvinduet, og lukte at nå ble det kjøttkake.

Informantene forteller om gode minner om livet i fjellet i veiløst land. De forteller om å bo i gamle, eller på små gårder. De forteller om nærhet og samhold med søsken, mødre og besteforeldre. En informant forteller om opplevelsene med sin bestefar, og tryggheten det skapte for informanten ved at bestefaren var der.

”Han våknet og tente på åpen ild der inne i gammen. Satt han med en kopp kaffe. Det kunne være klokken 5 på morgenen. Det kjentes så trygt å se han satt der, kokte kaffe og drakk kaffe og. Jada. Mor var der, men far var ikke så mye hjemme, han var mest i fjellet. Men mor var der”.

Mange av informantene hadde ikke like nært forhold til sine fedre, da mange av disse arbeidet med rein, eller var borte på anleggsarbeid i perioder. Dette ble annerledes for de mannlige informantene, da de ble med etter hvert, både med arbeidet med

rein, og i skogen, (en begynte også på anlegg). De kvinnelige informantene hjalp også til med rein, flere fortalte om reinskilning og merking. De forteller også at de måtte arbeide og hjelpe til, både med dyrene på gården og reinen.

"Hesjing om sommeren, å hente kyrne fra det her området. Strevsomt. For kyrne de for jo, og fant seg plasser med gress, og da måtte jo vi dit å hente dem".

"Også var det slik at vi hadde jobb på kveldene, vi måtte passe geitene, og de ville opp i toppene".

Noen forteller at de overhørte historier som de eldre fortalte om kveldene i gamma, mens de trodde ungene sov. En informant forteller om spenningen mens de lå i gammen om kvelden og natten på vinteren, og overhørte samtalen til de voksne om dagen som hadde vært. Slik fikk de kjennskap til folk de bare kunne navnet på.

"På vinteren da måtte vi legge oss i gamma nesten alle for det var jo kaldt.. så vi tok jo inn. Og jeg lå og hørte på de der 3 til langt på natt at de lå og prata. Sånn fikk man høre og bli kjent med folk man bare kunne navnet på".

5.1.2 Skolegang.

De fleste informantene fortalte om sin skolegang, og hvordan de opplevde den. Flere har gått på skole i den lokale bygda, mens de har vært innlosjert hos private, eller bodd hos slektninger. Flere har også gått på skole i regi Finnemisjonen.

5.1.2.1 Finnemisjonens skole:

De fleste informantene som har gått på skole i regi av finnemisjonen har negative erfaringer fra denne tiden. De har trivdes med sine medelever, som også var samiske, men de har opplevd å bli dårlig behandlet av enkelte lærere ved Finnemisjonens skole. De fikk ikke lov til å snakke samisk, og flere forteller at de opplevde å bli straffet på forskjellig vis om de ble oppdaget i å snakke samisk til hverandre. Noen har opplevd raseri, og at ting som har tilhørt dem har blitt ødelagt på bakgrunn av at de har snakket samisk.

”Vi holdt på der, og vi pratet jo oss imellom på samisk og. Men plutselig der sto hun i døra. Da hadde hun stått og hørt på oss. Og kommer inn der, fullt rasende. Nå hadde hun hørt at vi hadde pratet bare samisk. Storsint og rasende, og tar øksa på huggestabben og går bort og slår sund bilen til X. Slår den te pinneved”.

”Og hvis Y hørte at noen snakket på samisk, da ble vi jagd ut. Og når vi kom til gangen da, der sto det ofte sko, og da kunne det no komme en støvel etter oss da, da vi sprang ut da”.

Andre informanter forteller at lærere ved skolen gjorde forskjell på elevene ut i fra om de hadde god økonomi eller ikke, dette særlig i forbindelse med rasjoneringskort under krigen.

”Da...det var jo i 47, så det var jo rasjonering på drops og sånn, sjokolade i alle fall, så vi leverte inn kortene våre da, og så var det læreren som kjøpte ut de der porsjonene, og jeg hadde ikke penger til å betale den der dropsposen, men jeg skulle sitte å se på at hun delte ut og de betalte for seg og for...fikk de der... Det svei da, og det svir ennå..”

En informant forteller om en opplevelse ved en kveldsbønn:

”Det var jo morgenbønn og aftenbønn. Ja. Og på kveldskolen så satte hun der. Det var kveldsbønn da. Takket Vårherre. Ja. Takket Vårherre. I dag hadde hun ikke hørt et eneste ord samisk.”

Andre informanter forteller at de hadde det fint på Finnemisjonens skole, men at de passet på å snakke norsk med sine medelever. En av informantene fremhever også at Finnemisjonen burde takkes for at de ordnet skole til samene, da Finnemisjonen gjorde så godt de kunne. Dette bidro også til at de kunne være sammen med andre venner som var samer. Som den ene informanten sa:

”Jeg skrek jo da jeg måtte dra på skolen, men skrek jo da jeg måtte hjem også, bort fra kameratene og alt det der”.

5.1.2.2 Lokale skolen:

Flere opplevde det utfordrende å gå på den lokale skolen. Noen forteller at de ble mobbet og plaget av de lokale ungene, men fikk støtte blant lærerne, mens andre

opplevde det motsatte, støtte og venner hos medelever, men at de fikk dårligere behandling av læreren. En informant fortalte at vedkommende ble kalt "ABC gauk" på bakgrunn av at vedkommende ble oppfattet som tunglært. Men selv om flere opplevde å bli dårlig behandlet av en del medelever, fant de seg kamerater som de trivdes sammen med.

"Vi ble jo mobbet når vi var ungene, det var jo slik det var på landsbygda. Noen skulle være finest og flinkest og ikke sant. Ja ja, en bet det i seg".

"Ellers så var det jo enkelte av de her som.. spesielt nater på å mobbe, men jeg hadde jo kamerater og som var handfaste og "da bar det i hop" med dem".

Noen forteller at de under krigen måtte gå på den lokale skolen, vedkommende kunne da ikke gå på skole med sine samiske venner på Finnmisjonens skole, men opplevde å bli mobbet av medelever på den lokale skolen:

"Her var det jo sånn ikke - samisk miljø, og læreren han skrøt av meg, for jeg var så flink, og da ble det ti ganger verre. Da var det galt å være flink også. Så...jeg har nok fått min dose av...så.. ja hva skal jeg kalle det? Ja ja, men det er glemt i dag. Heldigvis".

På grunn av at flere fikk negative erfaringer med sin skolegang, gjorde det sitt til at de ikke tok videre utdanning selv om de hadde både lyst og evner. En av informantene som gikk på den lokale skolen sa følgende:

"Jeg ble jo spurt om jeg ville dra til X på videregående, men jeg sa nei til foreldrene mine. Jeg greide ikke mer, og da ..ja, hva skal jeg si om det? Jeg var jo glad jeg var ferdig med skolen og omgangen med ikke - samer".

Likevel forteller ikke alle om en skolegang med negative minner. Noen har gode minner både fra den lokale skolen og fra Finnmisjonens skole, og har ikke opplevd mobbing verken fra medelever eller lærere.

5.1.3 Møte med samfunnet utenfor.

De fleste informantene forteller at møte med samfunnet utenfor det samiske miljøet har vært utfordrende. Noen få informanter opplevde ikke dette, en av disse trodde det hadde sin bakgrunn i at informantens mor var vel ansett på grunn av sitt yrke. De ble sett på som velstående, og var heller i den posisjonen at de kunne bidra med hjelp til

andre som ikke hadde det like bra økonomisk. Denne informanten forteller også at vedkommendes mor forberedte denne på møtet med samfunnet utenfor bygda da informanten ble eldre og skulle fortsette videre skolegang:

”Da jeg skulle på den folkehøyskolen, så sa mor, ja det kan nå tenkes at du får høre det at du blir sett på som litt annerledes når du er same sa hun, men det er da slik at du er ikke noe bedre, og heller ikke noe dårligere”.

Flere forteller at foreldrene deres oppfordret dem til å bli tospråklige slik at de kunne snakke samisk eller norsk ut i fra hva som var ønsket. Slik forberedte foreldrene sine barn på livet utenfor det samiske miljøet. Informantene som ble oppfordret til å bli tospråklige tidlig, har jevnt over bedre erfaringer i møtet med det øvrige samfunnet enn de som kun kunne få norske ord når de begynte på skolen.

Flere opplevde mobbing fra lokale barn og voksne når de måtte reise for å gå på skole, likevel var det også noen som ikke opplevde dette. Flere informanter navngir også viktige barn og voksne som har bidratt til at de har hatt gode minner fra sin barndom/ skolegang. Noen tilbød vennskap, andre forsvarte dem mot de som mobbet, mens andre igjen lånte bort snekkerboder som kunne bidra til et pusterom.

”Han hadde jo en slik snekkerbod som hørte til gården og der hadde han jo forskjellig verktøy og..jada der fikk vi komme og snekkere og lage til forskjellig”.

”Det kom flyttende en familie pga jernbanen, og de hadde ikke lært at de skulle mobbe en same. Så de hadde ikke hørt at det var skam å være same. Derfor godtok de meg som venninne. Og det var veldig godt. Det løftet meg flere hakk”.

5.2 Kultur.

De fleste informantene forteller om hvordan de har opplevd å være same fra de var små og frem til i dag. De forteller om endringer de har opplevd innad i samemiljøet, samt endringer de har opplevd i samfunnet for øvrig. De forteller også om det sørsamiske språket, og noen forteller også om de ulike rollene som menn og kvinner hadde innenfor samemiljøet.

5.2.1 Om å være same.

De fleste informantene forteller at det er same de er og skulle være. Flere sier videre at de var født som same og arbeidsmenneske, og da skulle en være det.

”Det er vel på det viset at man har hørt om hvordan livet for en same er, jeg tror at man finner seg i slik det er. Det er slik det skal være”.

Noen forteller også om viktigheten av å formidle videre til sine barn og barnebarn hva det innebærer å være same, og at dette er deres ansvar som eldre. Flere forteller om forholdet både til naturen og til dyrene, og viktigheten av å forpakte begge deler på fornuftige måter. Noen informanter forteller også om viktigheten av å vise respekt til dyrene, både rein, husdyr og rovdyr. Noen forteller også historier om jaktturet, og om viktigheten av å videreformidle kunnskap om natur og dyrene videre til kommende generasjoner. Noen er også redd for at viktig kunnskap kan gå tapt.

”Nei, når man er født same så skal man jo være det. Og det skal man innprente både barn og barnebarn at sånn og sånn må det være, og bare det å... rettigheter for land og strand. Det må man lære de unge, at vi er født av landet og ikke av sivilisasjonens goder. Vi har noen ting å ivareta. Det må man gjøre dem oppmerksom på. Det må gjøres med klokskap”.

En informant er opptatt av at det å være same var eller er ikke noe en skal skjule for sine omgivelser. Likevel forteller en annen informant at det ikke bestandig har opplevdes like enkelt å vedkjenne seg at en var same, men at dette har bedret seg i eldre år.

”Så man en gammel finn så gikk man ikke like ved, slik at alle skulle forstå at jeg var same. Det trenger man ikke nå. Så på den måten er det lettere, nå ser en på samene som likeverdige”.

En annen informant forteller også at samfunnet har endret seg til det bedre. Fra å oppleve at en hadde lav verdi som menneske på grunn av at en var same, til i dag å

oppleve at en har samme verdi som andre, selv om en er same. Likevel poengterer to informanter at dette kan ha oppstått også på bakgrunn av at andre nå har overtatt plassen lavere på rangstigen.

"Sånn at de godtok samene mer, da ble de mer samme da syntes de. Så ble det mange innvandrere, og da ble det de som ble fremmede".

En informant forteller også at hvordan de ble møtt som samer i lokalmiljøet også var forskjellig i de ulike kommunene. Informantens egen erfaring fra egen kommune var god, og vedkommende mente dette hadde noe av sin bakgrunn i at i kommunens gruver arbeidet folk som ble sett mer ned på enn samene.

"Den vanlige befolkningen i X kommune da, de ble litt...ja, vi kan si det at de som arbeidet i gruva, svenskene og finnlenderne, det var ikke riktig verdens beste barn det der, så de kunne skei ut riktig de der folkene".

Likeledes forteller flere informanter at synet på samer har endret seg, og at en kan takke flere kommuner for det.

"Men som 30- 40 år tilbake, da var ikke den samiske kulturen noe særlig populær, nei den var ikke det. Men den har blitt bedre og bedre etter hvert, og det må en takke massevis av kommuner for".

En annen informant trekker fram kunnskap og viten om samer, som en av grunnene til at synet på samer i dag har endret seg. Flere hevder at dette skal en takke den yngre generasjonen samer som er opptatt av å videreformidle den sørsamiske kulturen. Noen informanter forteller at de fikk vite på skolen at samer fantes i Finnmark, men det var lite snakk om at det fantes sørsamer.

"Nei, mye på den måten nå er det sameting og.. før visste en ikke at det var samer nesten.. og det må en jo si er fremgang".

Dette kan videre ha medført at same lettere tar på seg drakten sin nå enn tidligere, skammen som enkelte følte over å være same før har kanskje endret seg til dagens unge same.

”Ja, det er jo ingen som spekulerer på om vi skal ha drakten på oss, når vi skal ha drakten på oss. Det er ingen som sitter og lurere på om vi kan ta den på i dag, og hva sier de øvrige i bygda hvis vi kommer i trøya i dag da. Du vet at myndigheta klarte å presse oss slik at vi lurte på når vi skulle ta på oss klærne, men vi ser at ungdommen i dag de har kommet over det der. Og det er veldig godt. Og sær når de kommer og hilser på meg på samisk”.

Likevel er det en informant som kommer med et hjertesukk, og forteller at myndighetene i landet ikke alltid gjør det enkelt å være same:

”Åja også tror jeg at en same som holder seg i skinnet har det bedre”.

Mens en annen informant beskriver hvordan det kan være å være same, både før og nå:

”Det er et fritt liv, men det er et stritt liv”.

5.2.2 Sørsamisk språk.

En informant begynner med et hjertesukk når vi kommer inn på det sørsamiske språket under intervjuet:

”Samisk var jo sett som et språk som bare idiotene kunne i gamle dager”.

Alle informantene fremhever viktigheten av det sørsamiske språket. Kun 1 informant hadde ikke sørsamisk som sitt førstespråk som liten. Selv om flere fremhever at noen unge i dag er flinke til å ivareta det sørsamiske språket forteller mange av informantene om redselen for at det sørsamiske språket skal forsvinne. Dette gjør at noen av informantene er bekymret for det sørsamiske språket i fremtiden, mens andre informanter ikke er det. Hvor mye de benytter det sørsamiske språket seg

imellom oppleves forskjellig, men de fleste benytter benevnelser på rein, besteforeldre osv.

”Ja, ungdommene de snakker jo ikke samisk. Før kunne en jo snakke samisk, men jeg tror ikke ungdommene kan det nå. Ja, enkelte kan det jo. Det der det synes jeg er, ja at de skulle ha vært steil, at ungene skulle vær så god skulle lære seg samisk. Det er så... jeg er så glad for at jeg kan samisk, for det kan jeg, selv om det er ingen som forstår det ”.

”Det er jo språket, og kulturen, om det forsvinner, da vet jeg ikke. Nå vet jeg ikke hvordan det går. Jeg var jo fullstendig samisktalende, det var jo mitt barnsspråk, det er jo ikke det i dag for folk. Mine barn. Nei”.

Noen forteller også om sorgen over at de ikke kan snakke samisk med sine barne- og oldebarn. Noen av de eldre snakker også om viktigheten av å gifte seg med samer, og ivareta den samiske kulturen, og det samiske språket. Her opplever informantene at deres barn har tatt ulike valg. Noen har giftet seg med samer, mens andre har valgt ikke - samer som sine ektefeller. En informant opplever dette som vanskelig at vedkommendes barn har valgt ikke - samer til ektefeller og er redd for at kulturen forsvinner.

”Vi prater jo norsk med hverandre, eller svensk. Det er litt vanskelig. Det er jo bare....ja, skal man kalle det utvikling? Jeg vet ikke. Det er ikke så lett å vite”.

”Jeg kan jo ikke prate samisk med mine oldebarn”.

”Det er klart....at jeg synes det er synd at jeg ikke kan snakke samisk med mine barn. Det er jo min feil, mine barns feil, men det er jo fordi vi har levd de livene vi har gjort at språket forsvinner”.

Flere fremhever også viktigheten av å benytte det sørsamiske språket når viktige begivenheter skjer i livet, dette være seg blant annet fødsel og død.

5.2.3 Kjønn.

Flere av de kvinnelige informantene forteller at de opplevde at de som kvinner hadde mindre verdi og mindre mulighet til medbestemmelse innenfor det samiske miljøet enn mennene. De samme informantene fremhever også yrkesaktive/foregangskvinner som har gjort en forskjell innenfor det samiske miljøet. Flere fremhever også at dagens kvinner er mer likestilt innenfor det samiske miljøet, og at dette har kvinnene selv jobbet frem, blant annet gjennom organisasjonsarbeid. Dette blant annet gjennom at kvinner nå også kan ha rein, (og kan overta etter sine fedre eller menn).

”Det var vel slik at kvinnen var ikke så...verd...en ble holdt så..... det var jo mannen som bestemte mye, ja... Kvinnen kunne jo ikke så mye... . Jo da, det var vel.... .”

”Der er det så store forandringer, for når jeg vokste opp og likedan når jeg ble gift og fikk familie og sånn, så var det bestandig mannen som skulle bestemme og han som skulle..ja.. Så kvinnene de skulle være til hjelpen og sånn ja, og støtte opp og sånn da, men ikke slik at de skulle bestemme...”

5.3 Alderdom.

5.3.1 Om å være gammel.

Flere forteller at de gleder seg over alderdommen, og noen fremhever at de endelig har blitt akseptert på lik linje med andre i samfunnet. Flere sier de har det bedre som gammel i møte med samfunnet enn de hadde som ung.

”Jeg synes det er så bra å være gammel, for man får all den hjelp. For nå får en vasket og ja, alt i grunnen. Det er tilrettelagt. Det er ingen som bryr seg om at jeg er same. De behandler meg som en vanlig borger av landet”.

”Neimen nå har jeg det så bra. Kan bli gammel, og folk kjenner meg enda. Nei, det er hyggelig”.

”Jeg synes det er bedre og bedre de her årene jeg har levd jeg”.

Flere informanter fremhever også at de har akseptert alderdommen, og trives i sitt eget selskap og nyter å bestemme selv og at de føler seg respektert av sine nærmeste.

"Nei, en må bare ta det som det kommer. Jeg føler meg ikke gammel, men når jeg går på badet og ser meg i speilet, så har jeg lyst til å snu speilet. Men men, en må bare ta årene som de kommer. Det er ikke annet å gjøre".

"Nei, jeg har akseptert det. Gjør det beste ut av situasjonen. Jeg kan jo ikke være med på så mye som før da".

Flere forteller at de nyter omgangen med barn- barnebarn og oldebarn, selv om de fleste ønsker å møte sine nærmeste oftere. Noen nevner også at de håper å få leve lengre, slik at de kan se barne- og oldebarn vokse opp. Fire av informantene har ikke barn, men har søsken og tante- og onkelbarn de har kontakt med.

De fleste informantene stiller små krav og sier de er fornøyd med hverdagen sin, dette til tross for en del fysiske begrensninger og behov for bistand fra andre.

"Jeg er frisk og kommer meg opp av senga".

"Jeg kommer meg opp om morgenen, får stelt meg og, får meg morgenkaffe og, og da er dagen berget".

Selv om de fleste har akseptert og avfunnet seg med sin situasjon at de er blitt eldre, er det flere som savner tiden da kroppen virket bedre fysisk.

"Jeg skulle gjerne ha skrudd tiden tilbake, men en må bare ta det som det kommer. Håper han tykji kommer og henter meg så jeg slipper å plages".

"Det er jo ikke alltid en har det så godt, men det er sånn. Det bli ikke noe bedre".

"Ja, kjenner meg gammel nå, jeg har dårlig bein og rygg, men ellers så. Det er fint å få bo hjemme. Tenkt så bra, jeg gruer om jeg må flytte. Det hadde blitt tungt, men så lenge jeg klarer meg selv, får jeg jo bo hjemme".

5.3.2 Savn.

De fleste informantene savner stedene og plassene de vokste opp, savner gamle stier. Dette er også noe som oppleves som vanskelig for mange av informantene, da deres fysiske helse gjør at de ikke kan delta på det de kunne før. De er avhengig av hjelp. Flere forteller også at vinteren kan være en bedre tid. Da får flere besøk av sine nærmeste, når de drar forbi for å se etter rein. Når det er sommer er det flere av de eldre som ikke kan være med til sommerplassene. Dette pga av deres fysiske begrensninger som gjør dem avhengig av hjelp fra det offentlige.

En informant forteller at savnet etter tidligere jakturer ble så stort at han ga bort børsa si, så slapp han å se på den hjemme.

De forteller også om savn etter tidligere ektefeller, foreldre, søsken og sine barn, og at det til tider kan være vanskelig å takle i hverdagen. Noen av informantene ble tydelig berørt når vi kom inn på dette temaet under intervjuet.

"På kveldene når jeg legger meg, så bruker jeg å ligge og tenke på stiene jeg har gått, og jeg tenker, der kan jeg aldri dra mer. Det kjennes vanskelig. Da kan det komme en tåre på puten".

"Du vet på somrene så bruker vi å flytte opp til fjells, og det er herlig, ja. Men du vet, det kan jeg ikke nå, og det er et savn. Stort. Ja".

Selv om mange savner tidligere tider fremhever noen informanter at det er godt å dagdrømme om gamle dager. En informant fremhever at en må lære seg å savne, det vil automatisk være en del av livet når en blir gammel. Savn etter ektefeller som er døde, savn etter stier en tidligere har gått og ting en klarte før, men som alderdommen setter begrensninger for.

"Det er mye en savner. Det er jo også omgivelsenes holdninger til en. Det blir annerledes. Nå er en betraktet som gammel".

5.3.3 Ensomhet.

De fleste informantene beskriver at de er en del alene. Noen trives alene, eller har blitt vant til det og fyller hverdagen med gjøremål, mens andre opplever det å være alene som utfordrende.

”Jeg er litt mye for meg selv da, det er dumt det, men det er perioder, ja. Da er det snart til det når en er for seg selv at...det gjelder vel ikke alle men...en skal ikke tenke bakover, men en gjør det likevel. En tenker bakover på det som har skjedd og, så kan det komme frem noe som ikke er så trivelig da”.

Informantene opplever å ha ulik kontakt med sin familie. Ikke alle har barn selv, og opplever å være en del alene. De fleste ønsker mer kontakt med sine familiemedlemmer. Flere opplever ensomhet i perioder, og særlig når det er lengre mellom at de nærmeste har anledning til å komme på besøk.

5.3.4 Dagen i dag.

De fleste informantene hadde innfunnet seg med at de hadde blitt eldre, men noen var likevel frustrert over at de ikke klarte det samme som de gjorde tidligere.

”Nei, når en kjenner det at en ikke greier det, da e det jo ganske enkelt å tenke som så. Det der det... en må bare ta det med ro, men det e irriterende... ler.. Og når en setter i gang med en jobb og, og bli sliten da og e nødt til å sette meg ned.. irriterende. Går og irriterer seg over, ja jeg e jo vært vant med det at når jeg har begynt med en jobb, så skal jeg gjør den ferdig”.

Noen forteller om friheten til å gjøre det en vil, og nyter alderdommen sin.

”Stress i veg. Det har jeg lagt av meg etter at jeg har blitt pensjonist. Sette på kaffen, så sitter jeg i nattkjolen, så brer jeg noe over meg, så drikker jeg kaffe og”.

”...i dag orker jeg ikke å lage meg noen middag, nei ...da gjør jeg ikke det da. Sånn er det”.

”Jeg tror... jeg tror jeg har det bra. Litt sånn plager, litt sånn noen ganger da men... jeg synes vi har det bra. Jeg har ikke noe å klage på”.

Informantene forteller om en hverdag de fyller med ulike gjøremål, flere leser bøker ut fra interesse, snekrer, restaurerer båter, syr, holder kurs, og er på små dagsturer i naturen.

De kvinnelige informantene i prosjektet er gjennomsnittelig eldre enn mennene i prosjektet, og er også mer begrenset fysisk til å delta på det de gjorde før, og bruker

på grunn av dette mest tid på innendørs aktiviteter. Mennene har større mulighet til å dra på turer på grunn av mindre fysiske begrensinger enn de kvinnelige informantene, men også de klarer ikke å gjøre det de tidligere gjorde i forhold til turer osv.

Mange av informantene snakker om at de er glade i hjemmet sitt, og flere håper at de kan få bo hjemme noen år til, og håper de slipper å flytte på institusjon. Noen av informantene har flyttet for å komme nærmere sine barn, og hatt ulike erfaringer med det. En informant uttrykte glede over å flytte nærmere sine barn, en annen sorg på grunn av savnet av hjemplassen, selv om vedkommende kom nærmere sine barn. Flere sier at de er forsiktige med å snakke med sine barn om alt, de vil ikke være til belastning til sine barn, da de har fullt opp å gjøre med sine familier og arbeid.

”Nei, jeg vil ikke være til bry verken på den ene eller den andre måten, verken for ungene eller andre”.

5.4 Helse - og sosialtjenestene.

Alle informantene fortalte om sitt forhold til helse og sosialtjenestene, og da særlig tilbudet fra sin kommune. Omfanget av tilbudet informantene har fra sin kommune varierer. Noen har hatt tilbud fra hjemmesykepleien før, noen har tilbud 1 gang pr uke, mens andre har tilbud flere ganger om dagen. De fleste informantene har hjemmehjelp. Noen har trygghetsalarm, andre igjen har matombringing. Alle har benyttet seg av primærlege i kommunen, samt vært innlagt på sykehus.

Kort oppsummert kan en overordnet si at de fleste informantene er godt fornøyd med tjenestene de mottar, og som en informant sa så treffende:

”En har lært seg å være fornøyd fra en var baby”.

5.4.1 Trygghetsalarm.

Noen av informantene har trygghetsalarm, noe de opplever som akkurat det; trygghet. Likevel forteller de to informantene at de er glade for å ha alarmen, men de kvier seg for å bruke den når de har behov for det. En av informantene forteller at vedkommende valgte å ligge på gulvet til pårørende kom etter noen timer isteden for å trykke på alarmen, da vedkommende ikke ville være til bry for hjelperne sine.

5.4.2 Leger.

Informantene har jevnt over gode erfaringer med legene i kommunen, men flere nevner at det kan oppleves utfordrende når legen er av utenlandsk opprinnelse og verken forstår eller prater godt norsk. Likevel fremhever flere at en del av de utenlandske legene som kommer til kommunen er dyktige og følger dem godt opp. Det har ikke betydning at legen er av utenlandsk opprinnelse, men det har betydning om vedkommende lege forstår dem når de har behov for hjelp. På spørsmål om de ønsker at deres hjelpere skal kunne samisk, sier flere at dette hadde vært ønskelig, men de ser ikke på det som realistisk. Det er mer viktig at legene kan og forstår norsk.

"Jeg ser det jo på de her utenlandske legene som kommer som ikke kan språket, skikkelig norsk og ... det er jo tungt .. mmmm".

De fleste har også flest gode erfaringer, og de fleste fremhever legene de har fått behandling av. Noen har noen negative erfaringer med utenlandske leger, men det har gått på at legen ikke har forstått det de har prøvd å formidle. En informant forteller at vedkommende føler at legen undersøker bedre når vedkommende har med seg noen på kontroll:

"Han undersøker meg ikke så nøye, som når det er andre med. Datteren min var med sist nå da, og hun sa hun skulle være med, og da undersøkte han til gangs da".

5.4.3 Hjemmehjelpen.

Alle er godt fornøyd med sine hjemmehjelpere, og mange fremhever at det er godt å få hjelp til vask hjemme, selv om de kunne tenkt seg å greie dette selv.

"Noen er veldig nøye. Fantastisk. En blir nesten brydd i blant".

"Det er fint, men samtidig kjennes det, at jeg skjemmes at jeg må ha noen som vasker til meg. Men neida. Det er jo skammelig at her sitter jeg og ser på at det kommer ei og vasker til meg. Det er jo sånt som jeg kunne gjort selv".

"Og så går hun ikke og truer seg inn og er nysgjerrig, spør meg ikke på alt heller, nei holder seg litt på avstand å. Ja".

”Først så er hun trivelig og pratsom, og så vasker hun. Det kan jo ikke bli bedre da”.

5.4.4 Hjemmesykepleie.

De fleste informantene er meget godt fornøyd med tilbudet de mottar fra hjemmesykepleien, og flere nevner at de ser på besøket som et lite avbrekk på dagen.

”Det er ei sånn liten gledesstund for å si det sånn. De er her hver onsdag, så du vet når onsdagsmorgenen kommer så går en og ser på klokka, kommer de snart og alt sånn der og”.

”Ja jeg har ikke noe å klage på... jeg er fornøyd... jeg vil si at jeg er meget fornøyd... jeg vil si meget fornøyd, ja det er jeg ja. Meget fornøyd. Meget, det er jo det beste du si, ja det er det ja”.

Informantene fremhever også at hjelperne fra hjemmesykepleien er blide og at det er koselig når de kommer.

”Det synes jeg er 100 % gjevt. Så prater de og har tid til å ta en kopp kaffe og... og det har mye å si bare det vet du.. Når de har tid til det da...”

”Aldri noen sure fjes eller noen ting”

”De kommer her og så spør de...om har du det bra i dag? Bestandig blide, ingen sure miner på dem nei. Aldri det nei”.

Flere opplever også at hjemmesykepleien er på tilbudssiden, og at de kan be om mer hjelp hvis de har behov for det.

”Og hvis det er slik at jeg trenger noe hjelp, så er det jo bare å ringe, hvis det blir noe, jeg har jo fått beskjed så. De er kjempeflotte”.

”Jeg kan få mer hjelp om jeg vil ha, men klarer meg slik som jeg har det nå”.

Noen fremhever at de synes det er godt å oppleve at hjemmesykepleien synes det er fint å hjelpe dem.

"I grunnen så er de slik at de gir inntrykk av at det er koselig å hjelpe meg, og det er jeg veldig takknemmelig for".

Flere informanter fremhever også at de er veldig fornøyde med å motta tjenestene i sitt eget hus og at det kan medvirke til at de kan bo lengre hjemme.

"Man får service hjemme. Jeg slipper å dra ned. Det er veldig fint. De kommer og gir oss den servicen hjemme det er veldig fint her, på den måten".

"Får hjelp hjemme. Det er bra. Veldig bra. Det trives jeg med. Så... nei, vi har det fint vi gamle. Vi har det. Ja visst. Jeg synes at jeg har det veldig bra".

"Tenk å få bo slik og få den hjelp jeg får, det er veldig bra. Og slipper å flytte ned på gammelhuset, jeg håper jeg slipper det. Vi får se".

En informant forteller også at vedkommende føler seg annerledes på grunn av at en har samisk bakgrunn, og at det gjør at informanten blir litt mer tilbakeholden i møte med andre som ikke er samer, samt hjelperne sine. Dette gjør at vedkommende ikke vil fortelle alt, da vedkommende er redd for at hjelperne ikke vil forstå. Samtidig sier samme informant at vedkommende har valgt å ikke si det til sine barn heller, på grunn av at barna skal tro at vedkommende ikke har det bra. Og det inntrykket vil informanten ikke gi, da vedkommende er fornøyd med hjelpen som mottas i hjemmet likevel.

5.4.5 Tid.

Nesten det eneste ankepunktet informantene har til hjemmebaserte tjenester er tid, eller opplevelsen på mangel av tid. Selv om de ønsker mer tid sammen med sine hjelpere, sier flere at de ikke kan forvente at hjemmesykepleien kan bruke mer tid på dem, da de vet at mange andre har behov for hjemmebaserte tjenester. Likevel er det noen som drister seg frem og våger å si at de ønsker litt mer tid, selv om noen er litt engstelige til å åpne opp for samtalen, for de er engstelige for at

hjemmesykepleien ikke skal ha tid til å høre. De er tilbakeholdne med å presentere egne ønsker og behov.

"... Nei du vet når man blir gammel må man innstille seg på det, en kan jo ikke forvente at de andre skal gjøre deg til lags".

"Jeg tror en må prøve å prate med seg selv. At nå må du forstå at det ikke er bare deg det gjelder, det er også andre som trenger hjelp, og du må ta imot og takke for det du får".

"... hatt litt mer tid og satt seg ned, så jeg kunne fått sagt forskjellig.. Men det er jo ikke å forlange, for de har jo hele bygda og springe med hjelp og... så det går ikke an".

"Ja... jeg hadde vel hatt behov for at de var litt lengre...eller pratet og...men jeg har jo blitt vant med at de må skynde seg og. Det er jo engang slik at de må... skynde seg, det er jo andre og som trenger dem".

"Ja... når de prater med meg, ...og hører etter hvordan det er med meg. Ikke når de har det travelt".

Samtidig uttrykker informantene glede over den tid hjemmesykepleien bruker hos dem, og de husker tjenesteytere som benytter mer tid, og som tar hensyn til at de har behov for det.

"Jeg er jo glad for hvert minutt de sitter her".

Når informantene opplever at tjenesteyterne har dårlig tid, sier de at dette kan skape en følelse av at de selv ikke er så viktige:

"Ja, det er ikke så nøye med meg da heller..."

Noen informanter forteller også at de kan få tjenesteyterne til å være lengre noen ganger, og hva de kan gjøre for å oppnå det.

"Hvis du vil snakke med et menneske lengre, så skal du gjøre det du og. Pendle samtalen inn på folk dem kjenner og liksom..."

”.. men kanskje å pendle samtalen inn på det de er interessert i, for da blir de litt lengre”.

En informant opplever det vanskelig å ta imot hjelp da en må forholde seg til tid, på bakgrunn av at vedkommende ikke er vant til å leve etter klokka som same.

”Ja, for når det blir så mye kontroll så... en blir så bunden, og må sitte hjemme og se på klokka, og da og da kan vi ikke gjøre det, for da skal vi det. Og gå slik programmert, det har jeg aldri vært før jeg.. aldri fått programmert meg før.....”

5.4.6 Krever lite.

De fleste informantene fremhever at de er meget fornøyde med tjenestene de mottar, og de vil ikke kreve mer enn de allerede får. To informanter sier også at tjenesteyterne sikkert vet best hva de trenger og at hvordan tjenesten skal utføres er uttenkt av andre.

”Så jeg tar det jo den veien at jeg er gammel og tullete.. så jeg kan jo ikke forlange mer. De er jo intelligente voksne unge folk. Sånn er det”.

”De har jo sikkert uttenkt en måte å behandle pasientene på, og da kan jo ikke jeg begynne å komme med mine ønsker”.

”Ja, at en skal ta det en får, og ikke kreve”.

En informant prøvde å komme med et ønske ad tidspunkt for når hjemmesykepleien helst skulle komme morgen og kveld, men føler seg ikke hørt av tjenesteyterne.

”Ja....nå er jeg jo vant med det, for det har jo hendt så ofte det, at de kommer tidligere enn det..., men i begynnelsen syntes jeg det var ubehagelig. Jeg tenkte, det har jo ingen mening å si noen tid heller”.

Noen føler seg også mer sårbare og avhengige når de er blitt eldre og har behov for hjemmebaserte tjenester. Likevel fremhever informantene at de ikke kan klage på tilbudet de mottar.

”Ja, så er det kanskje slik når en er eldre og så føler en seg litt elendig og puslete og dum og så, jeg sier det at... det er litt sånn at en må ta seg i nakken ja og si at du har ikke noe å klage på”

”En har kommet så langt at en er avhengig av leger og pleiere og så er det slik at en blir litt sånn sårbar da tror jeg. Det og kanskje i tillegg da. At en blir litt på vakt, snar til å tenke, men stort sett, nei jeg har det bra. Jeg har ikke noe å klage på”.

De fleste informantene fremhever at de er glade de får hjelp på lik linje med andre som har behov for hjelp, og ingen sier at de skal taes spesielt hensyn til.

”Men jeg skal ikke klage på folk som kommer og hjelper oss, de yter jo den samme servicen til oss som til andre”.

”Jeg er bare et vanlig menneske, så det synes jeg ikke... at de skal ta hensyn til den jeg er...nei”.

Likevel kommer det frem en engstelse under et intervju for hva som skjer hvis en blir alders dement og i den forbindelse går tilbake til sitt førstespråk sørsamisk. Hva da? Vil hjelperne forstå?

Flere informanter formidler at de ikke vil være til bry, og at det helt sikkert er andre som har mer behov for hjemmesykepleien:

”Og i førstningen etter at jeg hadde vært på sykeheimen, og var hjemme, da kom de hit. Kom hit og hilste på meg og jeg sa dere behøver ikke hefte dere bort med å komme hit. Jo, de ville noe bare se at jeg hadde det bra”.

5.4.7 Tjenesteyters egenskaper.

Egenskaper som informantene setter pris på er at tjenesteyter er rolig, prater, lytter, sier ifra, er trygge, viser interesse, tar en på alvor, og ikke ser på det de formidler som bagateller. En informant forteller også at det er godt når sykepleieren tar ansvar og eksempelvis bestiller legetime, selv om informanten selv ikke har bedt om det, men sykepleieren mener det er nødvendig for informantens helse.

”Jo, hun er så åpen og ærlig. Hun er ikke redd for å si noe, ja hun varsler fra og. Det er jo ikke alle som tørr å si så mye på de der møtene og sånn. For hvis det er noe, så skriver hun ned og, og tar det opp og. Hun er kjempeflott sånn”.

”Vi kan sette sånn som vi nå, prate om alt mulig. Jada. Og det vi prater om det, det blir her, det kommer ikke videre”.

”Noen kan en jo prate med, uten at det trenger å bli noe personlig, og det går an å spørke med en del og. Ja. På det er vi jo ulike alle sammen”.

”Jeg setter pris på det er jo den her grundigheten, at folk vil gå inn i sak å, å sette seg inn i det å at de har kompetanse på det. Det er jo det jeg syns er godt. Det er betryggende”.

Flere nevner også behovet og viktigheten av å bli sett:

”Hvis man har en følelse av å bli møtt”.

En informant sier også avslutningsvis når vedkommende skal beskrive de som arbeider i hjemmebaserte tjenester:

”Ja, jeg regner de som guddommelige mennesker”.

6 Drøfting.

Formålet med rapporten har vært å beskrive erfaringer fra å leve som sørsamisk mann eller kvinne, når den eldre mottar hjemmebaserte tjenester. Utgangspunktet har vært tre spørsmålsstillinger som skulle bidra til å utvide dette perspektivet ytterligere. Hvordan opplever eldre sørsamer det å bli gammel? Hvordan er det å få bistand i eget hjem? Og hvordan har det vært innefor den sørsamiske kulturen? Informantene som har vært bidragsytere til foranliggende rapport, svarer på hvordan det har vært for dem. I tillegg har de fortalt om sine erfaringer fra de var små, og hvordan de har blitt møtt av enkeltpersoner og av samfunnet for øvrig. Både når de var barn og nå som eldre. Dette har vært viktige aspekt for å kunne belyse hvordan de har det i dag, hvordan de opplever å motta hjemmebaserte tjenester/ helse- og sosialtjenester.

I kvalitativ forskning, basert på intervju, vil en forsøke å tenke bort gitte kategorier, teorier og holdninger. Forskeren vil likevel presisere at intervju – den datainnhentingsmetoden som er benyttet i studien - alltid er formet av det forskningsprosjektet som var utgangspunkt for intervjuet. Samtalen mellom intervjupersonen og forskeren er et resultat av konstruksjoner, det vil si av at den er formet av fortolkninger og av spesifikk terminologi, og således er intervjuet beheftet med teori (Alvesson og Kärreman 2005). Det vil si at egen forforståelse også har spilt en rolle under tolkning og analyse av data.

6.1 Sørsamen.

Den sørsamiske bosetningen er spredt fra Rana i nord, til Femunden i sør. Reindriften er og har vært viktig i det sørsamiske området, og de fleste har en eller annen tilknytning til reindrift. Det er også sørsamene i Norge og Sverige som har lagt grunnlaget for vårt tids samepolitiske organisasjoner, ved å kjempe for samens rettigheter (NOU 1995).

Den samiske befolkningen har på lik linje med andre etniske minoriteter i mange vestlige samfunn, blitt utsatt for assimilasjon, rasisme, segresjon, etnisk diskriminering og mobbing. Den samiske befolkningen ble også forsøkt assimilert gjennom fornskingsprosessen tidligere, noe som gjorde at flere mistet sitt samiske språk og identitet (Hansen 2011). Samfunnsutviklingen de seneste år har vært med på og bidratt til at sørsamenes livssituasjon og levekår har blitt bedre. Dette kommer frem gjennom det informantene sier. Informantene forteller om en oppvekst innad i det samiske miljøet som var preget av samhold og tette bånd til sine familiemedlemmer. De forteller om nærhet til søsken, besteforeldre, mor og av og til far. Mange vokste opp i veiløst land, hvor de bodde i gamle, eller på små gårder. Livet var også preget av at alle måtte delta i arbeidet sammen med de voksne. Selv om det var og er et stridt liv å være same, som en informant sa, så var det et fritt liv. Når de så skulle begynne på skolen, den lokale skolen eller skolen i regi Finnemisjonen, opplevde flere informanter at deres folkeslag og kultur ble underkuet. På Finnemisjonens skole opplevde de samhold med andre samiske barn, men de fikk ikke snakke samisk. Om de snakket samisk, opplevde flere å bli straffet for det. På den lokale skolen opplevde flere å bli mobbet på grunn av at de var samer, selv om kanskje læreren ikke behandlet dem annerledes enn de andre barna.

De negative opplevelsene som noen av informantene møtte i sin skoletid, gjorde at noen valgte bort videre utdanning, da omgangen med ikke – samer ble for krevende. Noen opplevde ikke mobbing i sin barndom, og da var det lettere for disse informantene og ta videre utdanning.

Noen informanter forteller at deres foreldre forberedte dem på livet utenfor det samiske miljøet, blant annet ved å oppfordre dem til å bli tospråklige. Dette gjorde at de kunne snakke samisk ved behov og norsk ved behov. Ved på denne måten å legge tilside noe av sin samiske identitet, opplevde de å bli lettere akseptert av storsamfunnet.

Nå i eldre år opplever informantene at de har blitt akseptert på lik linje med andre i samfunnet, og som en informant sa: "Nå er det ingen som bryr seg om at jeg er same". Samme informant fortsatte; "De behandler meg som en vanlig borger av landet".

Noe som også har bidratt til at urbefolkninger får ivaretatt sine rettigheter bedre nå enn før, er opprettelsen av Permanent forum for urbefolkningssaker i FN (2001), og utnevning av egen spesialrapportør for urfolks menneskerettighetssituasjon. Dette gjør at det er mer fokus på urfolks rettigheter, her samer, og dette gjør at en lettere blir akseptert for det en er og hva en har behov for.

Noe som også har skjedd som flere av informantene påpeker, er at det er andre grupper som har overtatt rollen som "mindre verd" og "fremmed". Noen av informantene forteller at de har blitt mer akseptert i nærmiljøet og storsamfunnet etter at det har kommet flere innvandrere til Norge. Kaya (2010) viser til at innvandrere i Norge blir utsatt for både marginalisering og eksklusjon. Dette har også sørsamene erfart, i tillegg til assimilasjon (Hansen 2011). Noen informanter opplever å ha blitt mer akseptert som en følge økt innvandring til Norge.

Nå i eldre år forteller de eldre sørsamene at de opplever hverdagen som god, og en informant hevder at det blir bedre og bedre jo eldre vedkommende blir. De fleste forteller at de har akseptert at de har blitt eldre, og at de ønsker å gjøre det beste ut av dagene de har igjen. Noen av informantene forteller at de kan oppleve at de er ensomme til tider, men de fleste klarer å fylle dagene med gjøremål de trives med. Bondevik (2000) henviser til to måter å se ensomhet på. Det ene er å være alene,

mens det andre er opplevelsen av å være alene. For informantene i prosjektet, var det likedan. Noen var alene, men følte seg ikke ensom, mens andre gjorde det, selv om de kanskje var mindre alene enn andre.

Mange av informantene fortalte at de trivdes i hjemmet sitt, og flere fortalte om gleden ved å kunne bestemme selv. Det å bestemme selv når en skulle stå opp, eller når en skulle spise. Det opplevdes godt og befriende. Thorsen (2008) beskriver at hjemmet er et sted for identitetsdannelse og identitetsbevaring. Hjemmet er et sted hvor man "kan være seg selv". En informant beskriver dette godt, ved å fortelle at vedkommende kan sitte i nattkjolen så lenge hun vil, stå opp når hun vil og benytte sofaen når hun vil. Dette er også bekreftende i forhold til Thorsen (2008) som beskriver hjemmet som et sted hvor mennesker kan oppleve kontroll over omgivelsene, og kan unnsnippe overvåkning og være fri til å gjøre som en vil. Dette gjelder de fleste av informantene. Likevel kan dette endres når de som bor i hjemmet har behov for bistand fra andre. Det er likevel informantens hjem, men er kan oppleve mindre kontroll på grunn av hjelpernes inntreden i hjemmet. Dette bekreftes av en informant som opplever ikke å bli hørt i forhold til tidspunkt når hjelperne kommer for å bistå vedkommende med blant annet personlig hygiene.

Thoresen (2008) henviser til at hjemmet får særlig stor betydning som livsarena og identitetstøtte når sykdom gjør at verden utenfor innskrenkes, og det meste av livet leves innenfor gjerdet og porten. Dette kan bekreftes av informantene, som fortalte at de brukte mesteparten av tiden hjemme. Her hadde de blant annet sine tradisjonelle ting rundt seg, som Hedlund og Moe (2000) påpeker er viktig for eldre sørsamer. Her har de sine minneobjekt som Danielsen (2008) henviser til som viktig for eldre mennesker, og som informantene i prosjektet bekrefter. Flere av informantene håper også at de kan bo så lenge som mulig hjemme, og ikke bli nødt til å flytte på institusjon. Eira - Åhren (2008) forteller at noe av årsaken til at eldre sørsamer ikke ønsker å flytte på institusjon er at maten og miljøet kan oppleves som "fremmed og uvant". I tillegg at de eldre sørsamene ikke trodde de ville trives på institusjon. Informantene i prosjektet fortalte at de ikke ville flytte på institusjon på grunn av at de måtte innordne seg rutiner, og at de trivdes så godt hjemme i sitt eget hus. Likevel var det en informant som ønsket å flytte i omsorgsbolig. Informanten opplevde det å bo i egen bolig som tidvis belastende på grunn av at vedkommende var del alene,

samt at de siste vintrene har vært kalde og harde. En informant bodde også i egen leilighet i et bo og service senter og var godt fornøyd med både mat og service vedkommende fikk av tjenesteyterne. Denne informanten var likevel veldig opptatt av å ha sine tradisjonelle ting rund seg, som Hedlund og Moe (2000) viser til. Nå i eldre år stiller de eldre sørsamene små krav i hverdagen. De forteller at de er fornøyd med å oppleve seg selv som noenlunde friske og gjøre sine små gjøremål i hjemmet sitt.

Noen av de kvinnelige informantene i prosjektet fortalte at de som kvinne hadde mindre verdi og mulighet til medbestemmelse innenfor det samiske miljøet enn mennene. Samtidig fortalte de om foregangskvinner som hadde tatt utdanning og som hadde gjort en forskjell innenfor det samiske miljøet. Alex (2007) intervjuet 9 eldre samekvinner, og de viste til posisjoneringen mellom å leve bikulturelt, og samtidig leve som likestilt kvinne i en kultur som domineres av mannlige reineiere. Alex (2007) påpeker at hennes funn viser at en bør forske mer på hvilken betydning dette får for møtet mellom pasienter og pleiere, sett i lys av de som mottar tjenester. Og om dette kan ha betydning for tjenestene som eldre tilbys i sine hjem. Flere av informantene i prosjektet har erfaring med å vokse opp i reinmiljøet og veiløst land. De har erfaring med å leve bikulturelt.

6.2 Helse- og sosialtjenester.

I Nasjonal helseplan (2007- 2010) slås det fast at for at den samiske befolkningen skal sikres en likeverdig tilgang til helse og sosialtjenestene, må nødvendig kompetanse innen språk, kultur og flerkulturell forståelse finnes i kommunene. Det påpekes videre at dette særlig må gjelde hos personell som har en behandlings-, pleie og eller omsorgsfunksjon. Kuperus (2001) anbefaler at kommunene øker sin kompetanse på samisk kultur, slik at tjenesteytere kan ta hensyn til kulturell tilhørighet i møte med de eldre sørsamene som har behov for bistand.

Informantene påpeker at de er fornøyd med tjenestene de mottar, og de opplever at hjemmebaserte tjenester er på tilbudssiden. Dette gjelder både de mannlige og de kvinnelige informantene. Flere av informantene har blitt diskriminert i sin barndom, og dette gjør at de nå som eldre er glade for å bli likestilt med andre borgere av landet. Sett i lys av sin barndom er de ikke vant til å be om det de eventuelt måtte ønske å ha behov for. Dette kan gjøre at de ikke tørr å bringe sine ønsker og behov godt nok

frem, og det kan virke som de er fornøyd med lite. Likevel opplever flere at når de tørr å be om det de har behov for, får de tjenestene de etterspør.

Eira- Åhren (2008) viser til at i nordsamiske områder er språket et av de største problemene når det gjelder samers kontakt med helse- og sosialtjenestene. I det sørsamiske området er dette annerledes, da sørsamene er tospråklige. Sørsamene snakker like godt norsk som sørsamisk.

Informantene i studien bekrefter dette. De kan både norsk og samisk godt, og har ikke problemer med å forstå tjenesteyterne når de snakker norsk. Hedlund og Moe (2000) påpeker at sørsamer sier det er et større savn å ikke ha tradisjonelle ting rundt seg, eller det ikke å få samisk mat på institusjon, enn det å snakke samisk. Informantene i prosjektet bodde hjemme, likevel var det en av informantene som påpekte at maten fra matombringingen ikke opplevdes god nok, og at vedkommende savnet samisk mat.

Eira – Åhren (2008) påpekte at en ikke skal se på språkproblemer som ikke eksisterende selv om sørsamene er tospråklige, da det har hendt at eldre har falt tilbake til sitt førstespråk når minnet er blitt dårligere. Dette kom også frem i et av intervjuene, og skapte noe bekymring hos denne informanten. I helsedepartementets oppfølging av NOU 1995 (2002) påpekes det at mot slutten av livet kan det være samisk som er det siste språket som er i funksjon. Dette betyr at kommunene må ha samisk språkkompetanse for å kunne ivareta eldre sørsamer om dette skulle skje.

Et annet moment som Eira – Åhren (2008) nevner er den følelsesmessige betydningen av å benytte sitt førstespråk. Når er pasient er syk i utgangspunktet kan noen ord på førstespråket være trygghetsskapende. To av informantene i prosjektet bekreftet dette. De fortalte om språkets betydning når nære ting skjedde i deres liv, og nevnte da både fødsel og død. Det påpekes også i NOU (1995) at selv om samer er tospråklige, ønsker mange å snakke samisk i en krisesituasjon eller når de ønsker å uttrykke seg om personlige forhold. Så selv om informantene i prosjektet ikke forventet eller krevde at tjenesteyterne skulle snakke samisk, kan dette være en fordel i enkelte situasjoner. I regjeringens handlingsplan (2002- 2005) er målet også at pleie- og omsorgstjenestene skal ytes slik at det tas hensyn til brukernes språk og

kultur. Så selv om sørsamene er tospråklige, betyr det ikke at de ikke har behov for at hjelperne ikke snakker samisk.

Informantene fortalte at de ikke hadde problemer med å forstå norsk som tjenesteytere benytter, dette på bakgrunn av at de selv er tospråklige. I møtet med utlandske leger kunne likevel språkproblemer oppstå, men dette var på bakgrunn av at legene ikke forsto eller snakket godt nok norsk selv. Noen informanter fortalte at de kunne bli engstelige hvis de ble uttrygge på at legen forsto det de formidlet, da de kunne bli usikre på om de fikk den rette behandlingen. Dette er en utfordring de eldre sørsamene deler med den øvrige eldre befolkningen. Mange små kommuner i spredtbygde strøk benytter seg av utenlandske leger, noe som kan medføre språkproblemer når den eldre skal formidle sine behov. En informant fortalte at vedkommende benyttet lege en annen plass enn i bygda nettopp på grunn av språkproblemer med den kommunale legen.

Stortingsmelding nr 28 (2007- 2008) påpeker at manglende språkforståelse hos helsepersonell kan medføre feilbehandling og at tegn på alvorlig sykdom ikke oppdages i tide. Her nevnt i forbindelse med at helsepersonell ikke kan samisk. Realiteten for informantene i prosjektet er ikke at det blir problemer når helsepersonell ikke kan samisk. Problemet er når helsepersonell ikke kan godt nok norsk. Likevel var det flere som ville fremheve at mange av de utenlandske legene som kom til bygda var dyktige og både forsto og snakket godt norsk.

I regjeringens handlingsplan (2002- 2005) er målet at allmennlegetjenesten skal kunne betjene den samiske befolkningen på samisk språk og ut fra kunnskap om samisk kultur. Regjeringen sier de vil bidra til en stabil legedekning også i samiske områder, og med fortrinnsvis med samisktalende og som et minimum norsktalende leger. Ingen av informantene nevner å ha møtt leger de kan snakke samisk med.

I Nasjonal helseplan (2007- 2010) slås det fast at en skal bidra til å bedre rekruttering og stabilitet av legetjenesten i små utkantkommuner, men en bør også tilstrebe at legene som kommer forstår og snakker tilstrekkelig godt nok norsk, og at dette skal gjelde uavhengig av hvor en møter legen. Flere av informantene i prosjektet nevnte at de opplevde seg selv som litt elendig og sårbar nå som eldre og

dette kan gjøre at de i møtet med legene føler seg underlegne og ikke sier ifra hvis de ikke føler seg forstått av legen.

Flere informanter fortalte også at de hadde møtt utenlandske leger på sykehus som ikke forsto eller snakket godt nok norsk. For de fleste opplevdes dette mindre utfordrende enn om de møtte den utenlandske legen som ikke forsto i kommunen. På sykehuset var det lettere å benytte en annen lege hvis den første ikke forsto, da de kunne snakke med neste lege på vakt. De kunne også formidle sine behov til sykepleierne, som igjen kunne formidle den eldre behov videre. Flere fortalte også at de følte trygghet med å ha med nære familiemedlemmer på kontroller og på sykehus, og at dette også kunne medføre at de opplevde å bli bedre undersøkt.

Eira – Åhren (2008) hevder at eldre sørsamer bor lengre hjemme og at de i liten grad benytter seg av det kommunale hjelpetilbudet før de kommer på institusjon. Likeledes at det virker som om pårørende tar en del omsorgsoppgaver, slik at den eldre kan bli boende lengre hjemme uten bistand fra den offentlige helsetjenestene. Informantene i prosjektet fikk ulik grad av bistand fra sine nærmeste. Noen hadde tett kontakt med sin nærmeste familie, andre ikke. Flere av informantene var opptatt av at de ikke skulle belaste sine nærmeste med gjøremål de hadde behov for. Likevel var det flere av informantene som fortalte at de hadde flyttet nærmere sine barn, ofte etter ønske fra barna. Noen fortalte at det var godt å komme nærmere barna, andre savnet sitt opprinnelige bosted sterkt. Flere av informantene var tydelige på det at de ønsket å bo lengst mulig hjemme. Informantene var glade for hjelpen de fikk fra hjemmebaserte tjenester og sin familie. De håpet at deres behov for hjelp ikke økte, slik at de måtte flytte på institusjon.

Informantene forteller om sine opplevelser med hjemmebaserte tjenester, og mange forteller at de er meget fornøyd med tjenesten de mottar. Mange fremhever både tjenesteyternes humør, arbeidskapasitet, og interesse for dem som mottakere av tjenester. Dette gjelder tjenestene samlet, selv om noen informanter fremhever enkeltpersoner. Generelt er informantene godt fornøyd med de aller fleste som yter tjenester i deres hjem. Noen ganger kan også tjenestene de mottar representere et gledelig avbrudd i en hverdag som for noen oppleves lang og utfordrende. De forteller om kommuner som er på tilbudssiden, og at de opplever seg sett og verdsatt

gjennom at de kan ta kontakt med kommunens hjelpere når de skulle oppleve behov for det. Dette kan også representere en trygghet for informantene, og er ifølge Maslow (1954), et av våre grunnleggende behov.

Et ankepunkt som flere informanter snakker om i forhold til hjemmebaserte tjenester er tid, eller opplevelsen på mangel av tid. De forteller at de ønsker mer tid med tjenesteyterne, samtidig som de forstår at tjenesteyterne har mange eldre de skal yte tjenester til. Dette gjør at de fleste velger å ikke si noe om sitt behov for mer tid, og velger å ikke fortelle om sine ønsker å behov. Noen informanter underkjenner også sine meninger, og tror tjenesteyterne vet bedre hva de som tjenestemottakere trenger.

En informant forteller at det er utfordrende å ta imot bistand på grunn av at en må forholde seg til faste tidspunkt når en skal motta tjenester. Vedkommende informant er vant til en klokkeløs tilværelse og får følelsen av å bli programmert når en må forholde seg til klokka. Wyller (2011) viser til at vi mennesker forholder oss ulikt til tid, og at et samfunn gjennomregulert av klokken er et utpreget moderne fenomen. Wyller (2011) henviser til forskjell i handlings – og hendelsestid i motsetning til klokketid. Flere av informantene i prosjektet kan være mer vant til å dele inn tiden i handlings – og hendelsestid, i motsetning til klokketid.

Når de beskriver tjenesteytere forteller informantene at gode tjenesteyteren inngir til trygghet. Informantene har da opplevelsen av å bli sett, lyttet til og vist interesse for. Samtidig nevner informantene viktigheten av at tjenesteyteren er blid. Maslow (1954) sier at opplevelse av trygghet, stabilitet og orden, fravær av angst, frykt, smerte og ubehag er noen av basisbehovene vi mennesker har. Slik er det også for informantene i prosjektet. Innenfor relasjonsetikken viser Levinas (1998) til viktigheten av å ta innover seg den annens ansikt, og hvilket moralsk ansvar vi da står ovenfor. Gode tjenesteytere tar dette ansvaret, og oppleves da som gode av informantene i prosjektet.

7 Forslag til videre forskningsprosjekt.

De fleste informantene forteller at de har en god alderdom, og at de godt fornøyd med tjenestene de mottar. Likevel antyder de at ikke alt er helt bra. Dette er viktige aspekt å se nærmere på. Kan det være slik at flere eldre sørsamer ønsker noe mer i

tillegg eller er det ikke slik? Og hvordan opplever eldre sørsamer det når de kommer på institusjon, og har enda større behov for pleie? Vil de fortsatt oppleve at tilbudet de mottar er godt nok?

Litteraturliste:

Alex L (2007) *Aldre menneskers beretninger om å bli og være gammel tolkade utifrån genus- og etnisitetsperspektiv*. Department of Nursing, Umeå University, Umeå.

Alex L, Hammarström A (2007) Shift in power during an interview situation: Methodological reflections inspired by Foucault and Bourdieu, Paper V, In: Alex L, *Åldre människors berättelser om å bli och vara gammal tolkade utifrån genus- och etnisitetsperspektiv*, Umeå University Medical Dissertations, New Series, No.1081, Department of Nursing.

Alvesson, Mats og Kärreman, Mads (2005): At arbejde med mysterier og sammenbrud: Empirisk materiale som kritisk samtalepartner i teoriutvikling. I Järvinen, Margretha og Mik-Meyer, Nanna (red): *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv*. København, Hans Reitzels Forlag

Bondevik, Margareth (2000) *De eldste eldre. Erfaringer og refleksjoner*. Oslo. Gyldendal Akademisk.

Baxter L. A (1994) Content analysis. In: Montgomery B.M. Duck S. *Studying Interpersonal Interaction*. London: The Guilford Press. (pp 239- 254)

Danielsen, Kirsten (2008) Hjem og hjemlighet gjennom livsløpet. I Hauge, Solveig og Frode Jacobsen (red)(2008) *Hjem. Eldre og hjemlighet*. Oslo. Cappelen Akademisk Forlag.

Downe- Wamboldt B (1992) Content analysis: method, applications and issues. *Health care for Woman International* 13, 313:321.

Eira Åhrén, I M. (2008). *Sluttrapport, samisk rådgivningstjeneste i helse- og sosialspørsmål i sørsamisk område*, Snåsa kommune.

Graneheim, U, H. & Lundman, B. (2003). Qualitative content analysis in nursing research: concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness. *Nurse Education Today*, 24, 109.

Hansen, Ketil Lenert (2011) Ethnic discrimination and bullying in relation to self-reported physical and mental health in Sami settlement areas in Norway. The Saminor study. PhD avhandling. Universitetet I Tromsø.

Hedlund M, Moe A (2000) *'They don't understand what's important for us'. Health services and the South Sami population* (in Norwegian), NTF-report No. 2, Steinkjer, Trøndelag R & D Institute.

Helse- og omsorgsdepartementet (2006) *Nasjonalt helseplan 2007- 2010*. (Særtrykk av St.prp.nr.1, 2006-2007, kapitte 6).

Kuperus, Klaaspeter (2001) Kartlegging av behovet for tilrettelagte helse – og sosialtjenester for det samiske folket på Hlegeland. Sijti Jarngje.

Levinas, Emmanuel (1998) *Underveis mot den annen*. Oslo: Vidarforlaget.

Maslow, A.H. (1954) *Motivation and personality*. New York: Harper and Row.

Magga OH (2007) *Perspective on South Sami history. About South Sami history* (in Norwegian), Snåsa, Saemien Sijte.

NOU (1995): *Plan for helse- og sosialtjenester til den samiske befolkningen i Norge*. Norges offentlige utredning nr 6.

Patton, M Q. (2002). *Qualitative research an Evaluation Methods*, (3rd.ed). London: Sage Publications.

Regjeringens handlingsplan (2002- 2005)

Senter for samisk helseforskning (2007) Beretning for årene 2001-2006.

St.meld. nr. 28 (2007–2008). *Samepolitikken*. Arbeid- og inkluderingsdepartementet.

Tajfel H (1982) *Social identity and intergroup relations*, Cambridge, Cambridge University Press.

Thoresen, Kirsten (2008) Betydningen av hjemmet I eldre år. I Hauge, Solveig og Frode Jacobsen (red)(2008) *Hjem. Eldre og hjemlighet*. Oslo. Cappelen Akademisk Forlag.

Wuest J (1995) Feminist grounded theory: An exploration of the congruence and tensions between traditions in knowledge discovery, *Qualitative Health Research*, **5**, 125-137.

Wyller, Truls (2011) *Hva er tid*. Oslo. Universitetsforlaget.